

Dobrze, że „na dołączonej płycie CD, poza tekstem głównym i indeksem haseł głównych, znajdują się hasła rozszerzone. Często będą to wybrane charakterystyczne fragmenty, pozwalające bliżej zorientować się w specyfice ujęcia danego zagadnienia. Graficzny układ płyty pozwala na szybkie przechodzenie z wybranego hasła indeksu do odpowiedniego tekstu” (s. 7). To ważna pomoc techniczna, wydaje się jednak, że należy ją widzieć jeszcze szerzej, jako narzędzie doświadczenia ewangelizacyjnego.

Wydana antologia jest ważnym elementem polityki prorodzinnej ze strony Kościoła, w przypadku jej praktycznego braku ze strony państwa i jego organów oraz instytucji. Autorytet Prymasa Tysiąclecia może w istotny sposób wspierać dzieła podejmowane przez Kościół. Zatem słusznie, jak pisze ks. dr Zdzisław Struzik, „zespół redakcyjny wyraża nadzieję, iż «Nauczanie o małżeństwie i rodzinie. Antologia tekstów 1925-1981» przypomni znaczenie myśli ks. kardynała Stefana Wyszyńskiego ukazującej godność człowieka, wartość małżeństwa i rodziny w rozwoju społeczeństwa i narodu, zgodnie ze słowami Sługi Bożego Prymasa Tysiąclecia: «w rodzinie, pod sercem matek kryje się Naród»” (s. 7).

Należy wyrazić wdzięczność Instytutowi Papieża Jana Pawła II, a zwłaszcza redaktorowi ks. dr. Zdzisławowi Struzikowi, za wydanie prezentowanej antologii. Jest to opracowanie bardzo oczekiwane, m.in. w kontekście procesu beatyfikacyjnego Prymasa Tysiąclecia. Do rangi symbolu urasta fakt, że antologię tę wydaje instytucja, której patronuje Jan Paweł II, wielki przyjaciel kard. S. Wyszyńskiego. Może ten zbiór prymasowski będzie pomocny w szerszym zapoznaniu się z niezwykłym nauczaniem i miłością do rodziny oraz jej posługą dla Kościoła i narodu. Udostępnianie tekstów źródłowych zawsze jest szczególnie waż-

nym wkładem w możliwość poznawania określonych zagadnień w nauczaniu wielkiego męża stanu i kardynała prymasa.

ANDRZEJ F. DZIUBA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

w Warszawie

Wydział Teologiczny

J. Śledzianowski, S. Bębas, *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2013, ss. 389.

Analiza współczesnej rodziny należy do ważnych zagadnień społecznych, kulturowych, religijnych. Nic dziwnego, od samego bowiem początku jej istnienia wielu naukowców pochylało się nad tą grupą, by w różnoraki sposób dokonywać jej opisu. Dużo czasu poświęcili jej znani socjologowie: Ch. Cooley, E. Durkheim, F. Znaniecki, Z. Tyszka i wielu innych, tworząc interesujące książki i artykuły będące owocem prowadzonych przez nich badań. Rodzina była w kręgu zainteresowań socjologów nie tylko w okresie preindustrialnym, ale również poindustrialnym, a w szczególności w dobie transformacji ustrojowej. W tym czasie uległa wielu przemianom i przeobrażeniom.

Zdefiniowanie rodziny nie jest łatwe z wielu powodów. Pierwszą trudność wyznacza kryterium, które przyjmuje się jako odniesienie definicyjne. Drugą wieloaspektowe podejście do tego zagadnienia. Wreszcie trzecia wynika z przyjęcia odmiennych metodologii i określeń rodziny przez różnych autorów. W tym sensie definiowanie rodziny przyjmuje charakter polisemantyczny. Niezależnie jednak od wszelkich meandrów rozumienia interesującego nas pojęcia należy przyjąć te definicje, które od początku kształtowania się socjologii

rodziny uznawane są za klasyczne. W ujęciu J. Szczepańskiego rodzina to grupa osób powiązanych więzami małżeńskimi i rodzicielskimi, to także związek mężczyzny i kobiety powstały na bazie miłości, usankcjonowany prawem cywilnym i kościelnym, którego celem jest zrodzenie i wychowanie potomstwa. Zdaniem L. Dyczewskiego, rodzina to społeczność powołana do wzbudzania i rozwijania życia jednostkowego i jako taka staje się podstawą życia społecznego. Natomiast F. Adamski stwierdza, że rodzina to grupa określona przez trwałe i zalegalizowane stosunki seksualne dwojga osób dających życie swym dzieciom i uzależniających je od siebie w początkowej fazie ich życia.

Wiele miejsca zagadnieniu rodziny w swoim nauczaniu poświęcił również Jan Paweł II, który, odwołując się do Soboru Watykańskiego II określającego rodzinę jako „wspólnotę życia i miłości” (KDK 48), stwierdził, że jest to *communio personarum*. W adhortacji *Familiaris consortio* wyraził obawę przed destrukcją rodziny, jej dehumanizacją wynikającą z rozwijających się prądów: hedonizmu, utilitaryzmu, praktycznego materializmu. Ponad 30 lat temu pisał:

Rodzina w dzisiejszych czasach znajduje się pod wpływem rozległych, głębokich i szybkich przemian społecznych i kulturowych. Wiele rodzin przeżywa ten stan rzeczy dochowując wierności tym wartościom, które stanowią fundament instytucji rodzinnej. Inne stanęły niepewne i zagubione wobec swoich zadań, a nawet niekiedy zwątpiły i niemal zatraciły świadomość ostatecznego znaczenia i prawdy życia małżeńskiego i rodzinnego. Inne jeszcze, na skutek doznawanych niesprawiedliwości napotykają na przeszkody w korzystaniu ze swoich podstawowych praw (FC 1).

Niestety, współcześnie próbuje się dokonywać redefinicji rodziny przez za-

przeczenie jej tożsamości wynikającej z natury jako związku dwojga ludzi odmiennych płci, czyli mężczyzny i kobiety, i odwoływanie się do ideologii *gender*. Takie podejście do tego zagadnienia jest niewątpliwie bezpodstawne, godzi bowiem w istotę i fundament małżeństwa i rodziny. W tym sensie monografia ks. J. Śledzianowskiego i S. Bębasa *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej* mocno wpisuje się w życie społeczne, przybliżając czytelnikowi nie tylko właściwe, racjonalne podejście do rodziny jako wspólnoty, ale też odsłaniając jej blaski i cienie, czyli pozytywne i negatywne aspekty życia rodzinnego.

Cała monografia naukowa składa się z pięciu rozdziałów, z których pierwszy jest teoretyczny, drugi metodologiczny, a pozostałe zawierają analizy przedstawianego problemu. W rozdziale pierwszym autorzy definiują rodzinę oraz więź rodzinną w przestrzeni dociekań naukowych. Wykazując semantykę pojęcia rodziny, odwołują się do czasownika „rodzić” (s. 16), który skłania do skoncentrowania rozważań na relacji mężczyzny i kobiety. Następnie, przywołując klasyków socjologii rodziny, dokonują operacjonalizacji terminu rodzina, uwzględniając jej rozumienie w nauce Jana Pawła II. Podobny zabieg naukowo-teoretyczny stosują podczas analizy pojęcia „więzi rodzinnej”, poczynając od więzi małżeńskiej i rodzicielskiej, a kończąc na więzi dziecka z rodzeństwem, dziadkami i innymi krewnymi. W integralny zakres rozdziału pierwszego wpisuje się osobowy i społeczny rozwój dziecka wynikający z dobrze funkcjonującej rodziny. Autorzy omawiają: psychofizyczny rozwój dziecka, wskazując, że rodzina jest „pierwszym i najważniejszym środowiskiem opiekuńczo-wychowawczym” (s. 70), i przywołują poglądy A. Masłowa o dwóch ważnych potrzebach człowieka,

a mianowicie: przynależności i poczucia bezpieczeństwa (s. 71). Socjalizację dziecka w rodzinie ukazują jako jeden z najważniejszych procesów w życiu społecznym człowieka. Autorzy przypominają, że zaczyna się on w pierwszych dniach życia dziecka i lokuje się w sferach: biologiczno-popędowej, psychiczno-uczuciowej, społeczno-kulturowej, świadomościowo-moralnej (s. 76). Dzięki rodzinie, która jest „swoistym środowiskiem kulturowym” (s. 81) dziecka, oraz dziadkom, którzy odgrywają nieocenioną rolę w przekazie tradycji i kultury, młody człowiek wiąże się z określoną tradycją i kulturą narodową. Omawiając to zagadnienie, autorzy w szczególności odwołali się do przemówień Jana Pawła II, wskazując na procesy socjalizacji dla kultury: postfiguratywnej, konfiguracywnej i prefiguratywnej (s. 86).

Rozdział drugi dotyczy metodologii i organizacji badań oraz charakterystyki analizowanej populacji. Autorzy podkreślają istotę i cel podjętego badania, czyli „osiągnięcie konkretnej wiedzy oraz poznanie blasków i cieni współczesnej rodziny polskiej” (s. 93). Na kanwie tego celu postawili problem badawczy oraz określili hipotezy przeprowadzonego eksperymentu. Nadto, nadając pracy charakter naukowy, określili zmienne i wskaźniki badań, które są ważne dla analizowanego przez nich problemu. Autorzy posłużyli się kwestionariuszem ankiety zawierającym 36 pytań. Metodą tą przebadali łącznie 3123 uczniów, z których 57,32% stanowiły dziewczęta, a 42,68% chłopcy. Większość (32,15%) z badanej populacji deklaruje pochodzenie inteligentne.

W rozdziałach trzecim, czwartym i piątym autorzy przeprowadzili analizę uzyskanych wyników. Zwrócili uwagę na oddziaływanie wczesnego etapu życia rodzinnego respondentów na ich obecną sytuację. W związku z tym opisali: okres przedszkol-

ny i szkolny uczniów, system wartości i metody wychowawcze premiowane przez rodziców w badanej grupie; wpływ bezrobocia i wyjazdów zagranicznych na badaną populację oraz brak obecności rodzica w okresie wzrastania respondentów i zjawisko braku doświadczania odpowiedzialności, cierpienia i zawodu.

W dalszej części niniejszej monografii dokonali analizy obecnej sytuacji rodziny, jej uwarunkowań, przedstawili zarówno jej atuty, jak i słabości. W tym celu przedstawili materialny aspekt życia badanej populacji, zwracając uwagę na warunki mieszkaniowe, poszukiwanie pracy, utrzymanie rodziny, kondycję ekonomiczną oraz alkoholizm. Następnie opisali więź badanych uczniów z członkami ich rodzin, czyli: mieszkanie pod jednym dachem, życie wśród rodzeństwa oraz ich relacje z poszczególnymi członkami rodziny. W ostatnim akapicie czwartego rozdziału przedstawili rodzinę w blaskach cywilizacji miłości, hierarchicznie uporządkowali członków rodzin respondentów, jako kryterium przyjmując więź miłości, zanalizowali też świadomość długu wdzięczności wobec rodziny oraz obraz rodziny, jaki mają respondenci. Dookreśleniem przedstawionego opisu było zwrócenie uwagi na wpływ życia rodzinnego na kształtowanie postaw wobec małżeństwa i rodziny. Warto zauważyć, że do najbardziej kochanych osób w rodzinie badani zaliczyli matkę (prawie 44,0%), następnie ojca 29,07% oraz rodzeństwo 22,89%, co potwierdza powszechnie panującą opinię w tej sprawie. Badani respondenci są wdzięczni matce szczególnie za opiekę i wychowanie (ok. 48,0%), a ojcu za życie i miłość (45,05%). Wdzięczność ta przejawiała się także w stosunku do rodzeństwa, babć i dziadków. Nadto badani w przyszłości chcą odgrywać przede wszystkim role: żony-matki, męża-ojca (83,70%).

W ostatniej części niniejszej monografii (rozdział piąty) autorzy dokonali oceny procesów zachodzących w badanych rodzinach. Do procesów tych zaliczyli: więź uczestników ankiety z matką, z ojcem oraz harmonię obojga rodziców, która wpływa na budowanie szczęśliwej rodziny; relacje respondentów z rodzeństwem; ich więź z członkami rodziny poszerzonej (babciąmi, dziadkami, innymi krewnymi). Ponadto ocenili zjawiska bezrobocia i wyjazdów zagranicznych, które istotnie wpływają na stabilność i trwałość rodziny, poddali krytyce także alkoholizm i inne patologie, które destruktywnie wpływają na jakość życia w rodzinie, co potwierdzają również niniejsze badania. Nadto autorzy ukazali zakorzenienie najmłodszego pokolenia przez rodzinę w kulturę i tradycję, zwracając szczególną uwagę na tradycję narodową i nawiązując w ten sposób do tożsamości młodego pokolenia. Na koniec próbowali zanalizować perspektywy życia wyznaczane przez respondentów. W tym względzie większość z nich uznała „życie małżeńskie i rodzinne, jako wartość, której nie można zaprzepaścić” (s. 303). Jednak część badanych (16,30%) wyraziła odmienny pogląd.

Walorem niniejszej monografii jest przede wszystkim bogactwo jej treści, naukowy charakter oraz wybór tematu, który istotnie wpisuje się w krąg zagadnień dotyczących rodziny. Kondycja współczesnej rodziny w świadomości społeczno-kulturowej jest niejako *signum temporis*. Rodzina jest przecież nie tylko grupą czy instytucją społeczną, jest przede wszystkim wspólnotą, w której rodzą się dzieci, jest też swego rodzaju systemem wychowywania, czyli premiowania takich wartości, które pokazują „wektory” postępowania duchowego i etycznego młodego pokolenia. Wartości są nie tylko normami i zasadami postępowania, ale są tymi „świa-

tlami”, bez których współczesny człowiek nie potrafi dokonywać różnych alternacji ani też harmonijnie dążyć do pełni człowieczeństwa.

Niewątpliwą wartością opracowania jest bogata dokumentacja prezentowanych tez przez odwołania do literatury i opracowań. Na uwagę zasługuje powoływanie się na dokumenty Kościoła oraz naukę Jana Pawła II i Benedykta XVI, zaś tytuł monografii zaczerpnięty z adhortacji *Familiaris consortio* dodaje jej bogactwa duchowo-religijnego. Równie cennym aspektem omawianej pracy jest jej analiza socjodemograficzna w odniesieniu do rodziny. Badania dokonane na 3123-osobowej grupie reprezentacyjnej w trzech okręgach Ojczyzny pokazują, jak ważnym zagadnieniem jest współczesna rodzina. Nadto potwierdzają dotychczasowy albo też dają nowy obraz rodziny, jej kondycji, realizacji celów i zamierzeń.

Niezwykle trafny wydaje się sam wybór tematu: blaski i cienie, chociaż sama interpretacja w dalszej części jest już nieco mniej jasna. Wydaje się, że dobrze byłoby trzymać się tego rozdzielenia w samej analizie omawianego problemu. Ów podział pozwoliłby uwypuklić zarówno pozytywne, jak i negatywne aspekty rodziny. Niemniej jednak praca odznacza się bogactwem metodologicznym i merytorycznym.

Prezentowana praca autorstwa ks. prof. J. Śledzianowskiego i dr. S. Bębasa wpisuje się w sferę nie tylko pedagogiki, ale również socjologii rodziny, ponieważ podejmowane zagadnienie jest współcześnie bardzo ważne, zarówno w znaczeniu etycznym, jak i społecznym. W ten sposób autorzy ukazują właściwy kierunek myślenia młodemu pokoleniu, które staje na rozdrożu. Myślę, że praca ta powinna stać się lekturą każdego studenta i każdej rodziny. Jest przydatnym materiałem badawczym

zarówno dla studentów, wykładowców, kapłanów, wychowawców, jak i tych wszystkich, dla których rodzina nie jest bytem obojętnym. Zawiera szczególne przesłanie do młodego pokolenia, któremu obyśmy – jak piszą autorzy – „zdołali

życiem ukazać, iż przyszłość ludzkości idzie przez rodzinę”(s. 87, por. FC 86).

JÓZEF MŁYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie
Wydział Studiów nad Rodziną